

L. SIMON LÁSZLÓ (1972) Agárd

L. SIMON LÁSZLÓ

Múltunk tanulságai

Férfibarátság

A pusztuló műemlékeknek is megvan a maguk romantikája. Mikor sok évvel ezelőtt a zetelaki írótaborból hazafelé tartva fiatal író barátaimmal együtt először jártam a boncidai kastélynál, nem tudtam betelni a látvánnyal. Tudtam, hogy gyalázat, ami ott történt, és szinte fizikai fájdalmat éreztem attól a gondolatától, hogy végképp az enyészet részévé válhat a magyarság erdélyi történetének ez a csodás emléke is, mégis magával ragadott a hely szelleme, a rom hangulata. Az ódon falak, a málló vakolatok, a beszakadó tetők harmóniája, a pusztulás miatt kézzelfoghatóvá váló régiség tette megmagyarázhatatlan módon vonzóvá a helyet. Persze elképzeltem teljesen felújítva, étellel telítve, eredeti pompájában, de más irányt szabott a sors a kastélynak.

Mi, magyarok Svájcban, Németországban, Ausztriában járva mindig sopánkodó irigységgel nézzük az ottaniak rendszeretét, a gondosan kaszált árokpártokat, a karbantartott műemlékeket, de aztán csak be kell látnunk és el kell fogadnunk, hogy a mi hazánk mégis csak komp-ország. „Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország: legképebbes álmaiban is csak mászkált két part között: Keltől Nyugatig, de szívesebben vissza.”

Mikor először jártam Ercsi határában, s megláttam a battai kőolaj-finomító közelében szerényen meghúzódó pompás kápolnát, tudtam, hogy életre szóló kapcsolat vette kezdetét. Olyan barátság, amelyik nem kívánja a folyamatos együttlétet, amelyben sok évtized kihagyás után is ott folytathatják a hű barátok a beszélgetést, ahol legutóbb megszakították. Igazi férfibarátság, úgy, ahogy azt Márai megírta, hosszú, őszinte beszélgetésekkel, csendes elmélkedésekkel és belső monológokkal. Szikár arcéllal, befele sírva. Nincs ennél erre alkalmasabb pont, a Duna tekintélyt parancsoló látványával, az ódon kápolnával, az égbe nyúló mészkő obeliszkkel, a nagy előd megkopó portréjával. A természet által már-már végképp visszavett hely szépsége elvarázsolt, a hulló vakolat, a betört ablakok, az obeliszk eltűnő betűi, a löszfal bozóttal be-

nőtt ösvénye és a düledező Mária-kegyhely oly romantikusnak tűnt, hogy sokáig gondolkodtam azon, elronthatom-e formálódó barátságunkat a másik életébe való mindent átformáló beavatkozással. Ám a barátság nem a másik életének távolról való szemlélése, a barátság alkalmanként cselekvést kíván, a barátság áldozatvállalás is a másik lelkének megmentése érdekében. S a barátság egyben kíváncsiság is: látni szeretnénk, miként alakul a másik tőlünk független élete, mi történik egy-egy nagy traumát követő újrakezdés után, és milyen állapotban találjuk társunkat, barátunkat egy-egy sok évvel későbbi viszontlátás alkalmával.

Ezért nekem a mai nap nem elsősorban a nagy író és kultúrpolitikus elődünk nyughelyének megmentéséről szól. Nem a rá való emlékezésről, bár ez is fontos, és tudom, mennyire igaza volt abban, amit 1861-ben papírra vetett: „A nemzet csak magát tiszteli meg, midőn nagy íróinak szobrokat emel; ha valaki, úgy az, ki hazáját egy nagy művel ajándékozta meg, méltó kortársainak s a jövőnek hálájára; de midőn ezt elismerjük, ne feledjük el, hogy minden nagy mű csak sokaknak közremunkálása vagy előkészítése által válik lehetségessé...”

A mai nap nekem a barátság és a hűség miatt fontos. Tudom, ide én mindig elzarándokolhatok, s leülhetek Eötvös Ybl által tervezett, a nemzet nemes lelkű tagjainak adományaiból épített obeliszkje tövébe, s elmélkedhetek. Elmélkedhetek a hely sorsáról, az állandóság és a változás dialektikájáról, a saját életemről, arról, hogy nekem miért osztályrészem a folyamatos újrakezdés. Elmélkedhetek a munkám értelméről, a gyermekeim sorsáról. És felolvashatok pár verset magamnak, párat, ami nélkül sokkal, de sokkal kevesebb lennék, s kevésbé érteném azt, hogy mi végre is születtem ebbe a hazába, ebbe a megyébe, ebbe a nemzeti, lelki, szellemi közösségbe. Vörösmarty Mihály: *Gondolatok a könyvtárban*, Arany János: *Honnan és hová?*, Reményik Sándor: *Kegyelem*. És végül: Eötvös József: *Végrendelet*.

Elhangzott Ercsiben, a felújított Eötvös-kápolna avatásakor, 2016. szeptember 3-án.

*Ha majdan átfutottam
Göröngyös útamat,
S hova fáradtan érek,
A sír nyugalmat ad:*

*Márvány szobor helyébe,
Ha fenmarad nevem,
Eszméim győzedelme
Legyen emlékjelem.*

*S ha majd kijötök néha
S megálltok síromon,
Zengjétek el a legszebb
Dalt néma hantomon.*

*Magyar dalt, lelkesítőt,
Melynél a szív dobog,
Tán halva is megértem,
S keblem hevülni fog.*

*És sírjatok egy könnyet
Barátotok felett:
Dalt érdemelt, mert költő,
Könnyet, mert szeretett.*

„Az erős ellenáll, a gyenge kétségbeesik”

Szeptember 3-án, báró Eötvös József születésnapján a Fejér megyei Ercsi határában felavattuk a neves kultuszminiszter egykori sírhelyét, a gyönyörűen felújított Eötvös-kápolnát. Furcsa összkép: szikrázó napsütés, kívül és belül is hófehérre meszelt ódon falak, az Ybl tervezte óriás obeliszk hátterében, a löszfal alatt hömpölygő Duna látványa, és a felszentelt kis épületet még apróbbá tevő battai olajfinomítónak a tájat uraló profán terpeszkedése. S persze a sok-sok ember, akiknek jelentett valamit az a nap: a nyár végi hőség miatt lengén öltözött helyiek és távolabbról érkezők, az öltönyös politikusok, a reverendában izzadó egyháziak és a képviselőkben büszkén feszítő rációk.

Mennyi erő és tartalék van a vidékben – gondoltam akkor, s ez nemzedékről nemzedékre újabb és újabb lendületet képes adni a hazánknak, hány fontos elődünk előtt kell fejet hajtunk, s időt szánni az életútjukon, küzdelmeiken, valamint belső vívódásaikon való elmerengésre. Mennyi újabb és újabb szellemi és valóságos kalandozásra ad lehetőséget az embernek a szűkebb és tágabb haza bejárása, nekem például Fejér megye folyamatos újrafelfedezése, megannyi ismeretlen réteg felfejtése. A politikusi, képviselői munka erre olyan lehe-

tőséget nyújt, amire semmilyen másik foglalkozás nem képes: az ember kénytelen a saját szakmájától, végzettségétől, eredeti érdeklődésétől nagyon is távol levő kérdésekkel, problémákkal, emberekkel foglalkozni. Ez a kényszer szerencsére gyakran lelki-szellemi kapocs, érzelmileg átélhető feladattá válik – már ha az emberben egészséges intellektuális kíváncsiság munkálkodik. Nekem a sors sok új utat nyitott az életemben: falvak és kisvárosok képviselete készített olvasásra, múltidézésre, értékeink összetettségének megértésére. Így kezdtem el foglalkozni a nemzetközi hírű állatorvos-professzorok, a „kulcsi hatok” tudomány- és helytörténeti jelentőségű munkásságával, s köthettem barátságot Sótónyi Péter professzor úrral, vagy állíthattunk szobrot az egykor Előszálláson gazdálkodó ciszter szerzetesnek, Hagyó-Kovács Gyulának, s válhattam beszélgetőtársává a zirci apát Dékány Árpád Sixtusnak. A politikusi munkám vezetett Ercsibe is, a sűrű növényzettel benőtt, düledező Eötvös-kápolnához.

A kápolna felújítása nem csupán örökségvédelmi feladat volt, hanem szellemi utazás is, Eötvös műveinek kézbevétele, fiával folytatott levelezésének elolvasása kísérte a bozótirtást, tereprendezést,

Elhangzott a Széchenyi Társaság által Széchenyi István születésének 225. évfordulója alkalmából rendezett emlékülésen a Magyar Tudományos Akadémián.

tetőépítést, útaszfalozást. Eötvös József és Eötvös Loránd, apa és fia, két egymás követő alkotója a magyar szellemi és politikai életnek, akárcsak kicsit korábban Széchényi Ferenc és Széchényi István esetében. S az én életemben egyazon évben éppen ennek a két családnak a kápolnáival foglalkozhattam, a felújításukban való részvétel nekem igazi lelki örömet okozott.

Más múzeumlátogatóként lépni a nagycenki kastélyba, mint egy terület irányításáért felelős politikusként. Az utóbbi betekint a kiállítótér mögé is, megnézi a raktárakat, a pincét, a padlást, a karbantartók helyiségeit, elbíbelődik a költségvetéssel, a látogatószámok alakulásával, valamint a múzeumshop és a kávézó működésével, már ha egyáltalán van egyéb bevétel szerzésére alkalmas egysége egy múzeumnak. A cenki kastélykápolna rekonstrukcióját is egy ilyen látogatás szülte, az a döbbenet, amit kiváltott belőlem az egykori templomtér deszakralizálása, építészeti tönkretétele, oda nem illő funkciókkal, vizesblokkal és vetítőtérrel való telezsúfolása.

Míg bejártuk ezt a szégyenletes részét a kastélynak, s azon gondolkoztam, hogy a diktatúra összeomlása óta eltelt huszonöt évben miért nem állították helyre az idő Nagycenken is kiköszöntött kerekét, elképzeltem a kápolnát a benne térdeplő és imádkozó gróffal. Arról morfondíroztam, milyenek lehettek a kastélybeli hétköznapiak, egyáltalán milyen ember lehetett ő. Felidéztem Eötvös József levelét, amit a Széchényi-életrajzot író Falk Miksának küldött. Furcsa és mélyen őszinte levél ez, fókuszában Széchényi emberségével: „Mindenekelőtt elmondhatom, hogy az életrajzot jónak, irodalmi tekintetben igen jónak tartom. Hogy az fővonaiban igazságos is, sőt hogy az egész könyvben talán nincs semmi, mi magában véve nem igaz, és mégis van egy vonás, mely hiányzik, s mely miatt Széchényi képe nem felel meg egészen a valónak, legalább azok előtt, kik őt közlőként ismerték. – Mindazon jó s nagy tulajdonok, melyeket róla elmond, teljes mértékben megvoltak benne. Nagy ész, erély, kitartás, hazaszeretet, a képesség eszméért feláldozni magát, egyszóval minden, mi nagy férfiban szükséges; csak egy hiányzott – az emberszeretet, s valamint ez okozta, hogy a nép – mely barátjait ösztönszerűleg ismeri – iránta soha igazi szimpátiával nem viseltetett, úgy kétségen kívül ez volt oka, hogy midőn a sors keze reánk nehezedett – ő öszvetört.

Széchényi szerette hazáját, szerette a nemzetet. Hazájának nagysága s a nemzet jövője magas fogalmak voltak előtte, melyekért semmi áldozattól vissza nem rettent; de nem ismertem embert, ki az

egy-egy individuumok iránt hidegebb, közönyösebb lenne, mint ő volt. Hazáján kívül csak önszemélye volt az, mi számolásainak tárgyát képezte, és innen magyarázható, hogy midőn a remények, melyekkel hazája és saját jövőjére gondolt, elenyésztek, nem volt semmi, miben vigasztalást találhatott volna, sem neje és gyermekei, sem mindazon jó, mit szűkebb körben tehetett volna. – Éppen oly embernek, ki életét nagy céloknak szenteli, s kire mindig nagy csalódások várnak, még több szüksége van a szeretetre, mint másoknak, és ez a szeretet képessége, ez az, mit tőle a természet megtagadott. Nézzon végig az egész pályán, melyet ön oly ragyogó színekkel festett le: fényes pillanatokot fog találni, nagy tevékenységet és erélyt, roppant sikert, lángoló szenvedélyt, de melegséget, őszinte ragaszkodást sehol, s ezen férfiú, ki magát joggal a nemzet nap-számosának nevezhette, s kinek élete minden egyes magyarra nézve áldás vala, egész életén át nem szeretett senkit. Senki nem áldozott többet hazájának, mint ő – mert hisz feláldozta életének minden napját a közügynek –, de nem hiszem, hogy esetet hozhatna fel, midőn a legkisebbet, csak kenyelmét is, egyvalamely kedvesének áldozta volna fel, s azokhoz, kiket barátjainak nevezett, csak egy nappal tovább ragaszkodott volna, mint azt nagy céljainak elérésére szükségesnek tartá. – Szerette az egész hazát, vagy helyesebben mondva lelkesedett a haza fogalmánál, de az individuum nem volt semmi előtte, mint eszköz, melyet nagy s nemes célokra használt fel, de pusztán eszközül, eldobva azt, lábbal taposva, mihent haszontalanná vált vagy éppen útjában kezdett állni...”

Kemény szavak, születésének 225. évfordulóján akár ünneprontónak is tűnhet felidézésük, maga Eötvös is azt írta a levelében, hogy ugyan nem tudja, Falk is így fogta-e fel a legnagyobb magyar jellemét, de ha igen, „jól tette, hogy nem mondá el biográfijában. Ily könyveknek fő célja, hogy példányokat állítsanak fel, s azért a hiányok, melyeket nagy embereinkben ismerünk, nem a közönségnek való.” Eötvös hasonlóképpen járt el Széchényiről tartott emlékbeszédében, ám levelében azt is megírja Falknak, hogy „valóságos nyereségnek tartanám, ha egypár vonására figyelmeztetne, mely ítéletet megcáfolja, hogy e nevezetes férfiút, kit annyira tisztetek, s kinek, mint minden magyar, hálával tartozom, szerethetném”.

Vajon a szeretet, a szerethetőség a mi történelmi távlatunkból is fontos szempont egy életmű megítélésékor? Nyilván nem. Sőt, a maga korában sem volt elsőszámú szempont az ítéletalkotáskor. Vörösmarty is így írt 1835-ben a *Széchényihez* című versében:

*Órizzen sorsod s nemtőd a közszeretettől,
Nagy lehet ily áldás, ámde fölötte gyanús.
Akkor ohajtsd azt, hogy téged mindenki szeressen,
Majd ha ez árva hazát mindenikünk szereti.*

Ettől még valószínűleg jogos volt Eötvös ítélete, ám mindez nem von le semmit sem Széchenyi politikusi, államférfiúi nagyságából, a nemzetért, a hazáért tett cselekedeteinek értékéből. Érdemes mégis elgondolkoznunk ezen az emberi tényezőn, főleg egy oly korban, amikor a politika művelése önálló szakmává vált, amikor egy-egy vezető közszereplő szerethetősége pusztán számokban mérhető marketingkérdés. Amikor a pártok egyre kevésbé szellemi-értékrendi alapokon nyugvó elvi, érzelmi is átélhető keretet jelentő véd- és dacszövetségek, inkább technokrata politikusok hatalomtechnikai eszközei. Ezért kell figyelniük Eötvös Széchenyi kapcsán leírt gondolataira: „Éppen oly embernek, ki életét nagy célokra szenteli, s kire mindig nagy csalódások várnak, még több szüksége van a szeretetre, mint másoknak.” A valóságos szerető közeg, biztosságot, megértést nyújtó család és baráti kör nélkül napjainkban is lehetetlen hiteles család-, szociális vagy éppen kultúrpolitikát, sőt nemzetpolitikát folytatni.

A nagy újító és álmódzó Széchenyit mindenki hősnek látja, s vitathatatlan, hogy kreativitása, innovatív ötleteinek sokasága, a tudomány, a technika, valamint a sport terén kifejtett aktivitása a mai fiatalok számára is átélhető példaként állítható. Oktatási rendszerünkben minden magyar gyermek szembesül életművének összetettségével, a gőzhajózástól a Duna szabályozásán át a Lánchíd végtelenül hosszúnak tűnik az eredmények sora. Újat alig tudunk róla mondani, s talán nem is kell, viszont munkásságának folyamatos újrafelfedezése, egy-egy részlet leporolása és a figyelem középpontjába állítása azért is különösen fontos, mert progresszivitásra törekvő szemlélete ma is valóságos minta lehet. Nekem a kultúrához való viszonya is fontos, tudva, hogy a politikában a központban mindig identitáskérdések álltak és állnak. A közösségi identitás definiálásakor végül oda jutunk, hogy nem számít más, csak a kultúra. „Jól látta azt Széchenyi, hogy egy nemzetet pusztán hősi erényei véráldozó honszerelme meg nem tart, meg nem örökít. A legnemesebb népfaj is, ha a kultúra terén hátramarad, rabszolgája fog lenni az idegennek, hogy a népeknek azokban a nagy csatáiban, amiket nem fegyverrel vívnak, mindenkor vesztes fél marad” – mondta róla Jókai Mór a Nemzeti Kaszinóban 1881-ben elhangzott serlegbeszédében.

A tágon értelmezett kultúra egyszerre az alap s a felépítmény. Azonban az építkezéshez anyagi háttér is kell, ami – a Széchenyiek példájából is egyértelmű – nem csupán az állam feladata. Ezzel viszont a mai értelmiség egy része nem ért egyet: az aczéli korszakban korrumpálódtak, valamint az általuk szocializált fiatalabbak azt gondolják, az államnak az az egyik legfőbb dolga, hogy őket a nyugodt alkotáshoz, önmegvalósításhoz hozzásegítse, mindegy, hogy közben hogy áll a nemzetgazdaság, s milyen kihívások előtt áll a nemzeti közösség. Jókai joggal írta Széchenyi szemléletéről gondolkodva, hogy „a kultúrát csupán pénzen megszerezni, igaz, hogy nem lehet; de pénz nélkül megvenni sem lehet. A kultúrára kiadott pénz gyökeret ver a földben, s biztosítja az áldozathozó nemzet növekedését. A haladó kor az ősök hamvait nem respektálja, hanem az élők szellemét igen: nem számítja be a jogainkat, hanem a tehetségünket; nem kérdezősködik a dicsőségünk után, hanem a hitelünk után.”

Széchenyi szemlélete óriási hatással volt a 19. századi irodalom művelőire is. A *Hitel* megjelenése idején kezdett háttérbe szorulni a folyamatos múltba révedés tematikája, akkor kezdtek el költőink, íróink a jövő felé fordulni. Vörösmarty a Kritikai Lapokban a reformkori történésszel, Horvát Istvánnal veti össze Széchenyit: „Históriát tanulni én is inkább Horvát Istvánhoz mennék [...], de a jövődőség mosolygó tartományiba inkább Széchenyit ohajtanám kalauznak [...], s nekünk most inkább Prometheusra van szükségünk, mint Epimetheusra.” A jövőbe tekintés Széchenyi nyomán a hazafiságnak fontos kritériumává, a mindennapi politikai praxis részévé válik. A korszerű nemzet létezésének feltétele a szabadság és az erős kultúra, amelynek alapja a kiművelt anyanyelv széles körben elterjedt használata. „Sem magas állású, sem boldog mindaddig nem lesz Magyarország, amíg a népet nem emeljük a nemzet sorába”, azaz amíg Hunnia nem lesz szabad országgá. „Attól félek – írja a *Világ* végzavában –, hogy mindinkább el fog nyomni a külintelligencia, s a magyar nyelv csak bágyadtan fog zengeni, ha belintelligenciánk nem tesz óriási előre szökéseket, s a törvény, tudomány, művészet s mesterségnek egyedüli szózatja nem lesz az anyanyelvünk, amelynek filozófiai kifejtése, bővítése s csinosítása a legszentebb tisztünk. Azt hiszem: senki nem fogja csodálni nemcsak Ecsed és Hortobágy vidékeit, de honunknak szinte a legnagyobb részét sem, s nemcsak nem fog ide tódulni kincseivel a fél világ, hanem a fél haza is ki fog takarodni pénzével idegenbe, ha ahelyett, hogy vizeinket reguláznánk, mocsárinkat szárítanánk, útjainkat, hídjainkat csinálnánk, annyi dísztelen vidékeinket kul-

túra által szépítnék; – – pegazusra ülünk, s azt énekeljük: »milyen szép ez a magyar hon.« Azt hiszem végül: nem fogja a hidegvérű és jobb ember a Magyarat bámulni, hanem inkább szánni, hogy annyi lélekkel, olyan nemes tulajdonokkal makacson ragad a rothadthoz!”

Tegnap eltemettük Csoóri Sándort. Eszembe jutott, hogy Németh László után ő is drámát akart írni a legnagyobb magyarról. Milyen nehéz feladat, óriási kihívás, már csak azért is, mert az utóbbi évtizedek nem kedveztek a nagy történelmi drámáknak, még a meglévőket is alig állítják színpadra: ritkán lehet találkozni Herczeg Ferenc, Németh László, Sütő András vagy éppen Illyés Gyula darabjaival. Csoóri 2010-ben felidézte, hogy „harmincvalahány évvel ezelőtt drámát szerettem volna írni a legnagyobb magyarról, Széchenyi Istvánról. Azt hittem: mi az nekem? Elbizakodottá valószínűleg Kósával és Sárával írt filmforgatókönyveink tettek. Vezető eszmémet egyetlen mondatban össze tudom foglalni ma is. A Széchenyiről szóló dráma nem a személyről szólt volna elsősorban, hanem egy föld alatti gondolatról. Egészen pontosan arról, hogy a magyarokat újra vissza kell magyarosítani.

A gondolat nem volt eredeti, de a megzenésítése és haragra lobbantó szándéka sokakat megdöb-

bentett volna. (Mondom én lazán és felelőtlenül.) Egyszóval szorgalmasan gyűjtöttem hozzá a jeleket, az elfojtott lázadások mondatait, a kőbe harapás dühét. Néhányra ma is emlékszem még. Közülük kettőt ide is írok: Istenem, végre már nincs szükségünk kardra, mert magunkon kívül nincs egyetlen ellenségünk sem.

Vagy például ez: Csak a gyöngye szereti önmagát, az erős egész nemzetet hordoz magában.”

„Az erős ellenáll, a gyenge kétségbeesik” – tehetjük hozzá Széchenyivel. Gyakran mormolom ezt magam elé, erőt gyűjtve a mindennapok magán- és közéleti küzdelmeihez. „Az erős ellenáll, a gyenge kétségbeesik.” Az erő viszont nem egyenlő a nyers fizikai erővel, az egyén életében lelki és szellemi természetű. A nemzet életében az erő nem lehet önmagában a jelentős katonai potenciál vagy a jó gazdasági teljesítmény szinonimája, sokkal inkább a gazdag nemzeti kultúrára épülő korszerű közösségi identitás. A hagyományokra, a kultúrára épülő stabil identitás az alapja az egészséges önvédelmi mechanizmusnak, a szükséges katonai védelmi potenciál és a stabil gazdaság megteremtésének is. Mi, akik ma büszkén emlékezünk a legnagyobb magyarra, az őt oly nagyra tartó Klebelsberggel együtt valljuk, hogy „a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá”.

